ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՎԱՀՐԱՄ ԱՐՄԵՆԻ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ

ԱՄՐՈՑ-ԲՆԱԿԱՏԵՂԻՆԵՐԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԵՎ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԺԸ.00.01 - «Ճարտարապետություն և ճարտարապետական դիզայն» մասնագիտությամբ ճարտարապետության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2018

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ АРХИТЕКТУРЫ
И СТРОИТЕЛЬСТВА АРМЕНИИ

КИРАКОСЯН ВАГРАМ АРМЕНОВИЧ

ВОПРОСЫ СОХРАНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КРЕПОСТЕЙ-ПОСЕЛЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 - “Архитектура и архитектурный дизайн”

ЕРЕВАН 2018

© National Library of Armenia OCR by Portmind

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Ճարտարապետության և շինարարարության Հայաստանի ազգային համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝ ճարտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Յու.Ա. Սաֆարյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ ճարտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Դ.Գ. Քերթմենջյան

ճարտ. թեկնածու, դոցենտ Ն.Է. Մխիթարյան

Առաջատար կազմակերպություն՝ «Ա. Թամանյանի անվան ճարտարապետության ազգային թանգարան-ինստիտուտ» ՊՈԱԿ:

Պաշտպանությունը կայանալու է 2018թ. հունիսի 5-ին, ժամը 13^{00}-ին Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարանին կից գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի «Ճարտարապետություն և շինարարություն» 030 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0009, ք.Երևան, Տերյան փ., 105:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՃՇՀԱՀ-ի գիտական գրադարանում:

Հասցեն՝ 0079, ք.Երևան, Մառի փող., 17/1:

Սեղմագրին կարելի է ծանոթանալ ՃՇՀԱՀ-ի պաշտոնական կայքում՝ www.nuaca.am

Սեղմագիրն առաքված է 2018թ. մայիսի 4-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝
ճարտարապետության թեկնածու, դոցենտ Ս.Ա. Թովմասյան

Тема диссертации утверждена в Национальном университете архитектуры и строительства Армении.

Научный руководитель: доктор архитектуры, профессор Сафарян Ю.А.

Официальные оппоненты: доктор архитектуры, профессор Кертменджян Д.Г.

кандидат архитектуры, доцент Мхитарян Н. Э.

Ведущая организация: ГНКО “Национальный музей-институт архитектуры им. А. Таманяна”

Защита состоится 5-го июня 2018г. в 13^{00} часов на заседании Специализированного совета 030 - “Архитектура и строительство” ВАК РА, действующего при Национальном университете архитектуры и строительства Армении (НУАСА), по адресу: 0009, г.Ереван, ул. Теряна, 105.

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке НУАСА по адресу: 0079, г. Ереван, ул. Марра 17/1.

С авторефератом можно ознакомиться на официальном сайте НУАСА: www.nuaca.am

Автореферат разослан 4-го мая 2018г.

Ученый секретарь Специализированного совета:
кандидат архитектуры, доцент Товмасян С. А.

© National Library of Armenia

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Աշխատանքի արդիականությունը

Ամրոց-բնակատեղիները հայկական ճարտարապետական ժառանգության կարևորագույն մասն են կազմում, սակայն դրանցից շատերը ներկայում՝ XXI դարի սկզբին անմխիթար վիճակում են և հայտնվել են անհետանալու եզրին, քանի որ կորցրել են իրենց գործառական նշանակությունը, և բացակայում է նոր գործառույթի սահմանումը: Արդյունքում լքված շինություններին սպառնում է վանդալություն, ավերում և տարածքների ապօրինի զավթում: Զարգացող քաղաքին մոտ լինելը արդեն հանգեցնում է հուշարձանների (օրինակ՝ Կարմիր բլուր ամրոց (Թեյշեբաինի)) ավերմանը և սպառնում՝ դրանց պահպանությանը: Հնագույն բնակատեղիի հարակից տարածքում կա գերեզմանոց, որն արդեն ներառել է նաև հուշարձանի տարածքը, պեղված շինություններն աստիճանաբար քանդվում են, բնակատեղին մասամբ ծածկված է շինարարական ու կենցաղային աղբով, առկա է հուշարձանի պահպանության գոտում ճանապարհ կառուցելու կառավարական նախագիծ:

Պատմական միջավայրի պահպանությունը և նպատակային օգտագործումը պետք է դառնա քաղաքաշինության բնագավառի գերակայություն:

Այս իրավիճակում արդիական է դառնում ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման գործընթացի վերանայումը ճարտարապետական գիտության տեսանկյունից: ՀՀ Լոռու մարզը «Հյուսիսային Դարպաս» զբոսաշրջային կենտրոն հայտարարելու մասին 2009 թվականի կառավարության որոշումը արդիական է դարձնում ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման խնդիրների դիտարկումը Լոռու մարզի օրինակով: Կյանքի կոչելով այս որոշումը՝ արդիական են դառնում ճարտարապետական ժառանգության՝ այդ թվում և ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման խնդիրները:

Այս հետազոտությունը կարող է գիտական և մեթոդական հիմք ծառայել ՀՀ տարածքում պահպանված հինգ հարյուրից ավելի ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման արդիական խնդիրների լուծման համար:

Թեմայի ուսումնասիրվածությունը

Ամրոց-բնակատեղիներին վերաբերող գրականությունը հիմնականում ունի պատմահնագիտական ուղղվածություն: Հայաստանի ամրոցների մասին տեղեկություններ են հաղորդել գիտնականներ՝ Ղ. Ալիշանը (Տեղագիր Հայոց Մեծաց կամ աշխարհագրութիւն Հայաստանի, 1853), Հ.Ղ. Ինճիճեանը (Ստորագրութիւն Հին Հայաստանեայց, 1822), Ն. Սարգիսէանը, (Տեղագրութիւնք ի Փոքր եւ ի Մեծ Հայս, 1864): Բոլոր դարաշրջանների

© National Library of Armenia

ամրոցների մասին ընդարձակ տեղեկություններ է պարունակում Մ.Հ. Հովհաննիսյանի «Հայաստանի բերդերը» 1970 թ. աշխատությունը:

Առանձին ամրոց-բնակատեղիների մասին տեղեկություններ կան Ա.Ա. Աջյանի, Գ.Ե. Արեշյանի, Լ.Տ. Գյուզալյանի, Ս.Ա. Եսայանի, Ա.Կ. Զարյանի, Թ. Թորամանյանի, Է. Խանզադյանի, Վ. Հարությունյանի, Մ. Հասրաթյանի, Ի.Գ. Ղարիբյանի, Կ.Կ. Ղաֆադարյանի, Բ.Բ.Պիոտրովսկու, Հ.Ե. Սիմոնյանի, Գ.Տ. Տիրացյանի, Ա. Քալանթարյանի և այլոց ուսումնասիրություններում:

ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման խնդիրներին նվիրված է Դ.Ռ. Սարգսյանի (2000) «Դվին քաղաքատեղին և նրա ամրակայման և թանգարանացման խնդիրները» ատենախոսությունը, որում մշակված են Դվինի քաղաքաշինական հետազոտման, կառույցների ամրակայման և վերականգնման, ինչպես նաև հնավայրի թանգարանացման գիտամեթոդական համալիր սկզբունքներ:

Ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման խնդրի լուծումը անհնար է առանց դրանց ճարտարապետության պատմության խնդիրների իմացության, ուստի աշխատանքում բերված է ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետությանը վերաբերող ատենախոսությունների ուսումնասիրությունը: Լ.Վ. Կիրակոսյանի (1992) «Արագածի վաղմիջնադարյան ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետությունը» (ռուսերեն) աշխատությունում կատարվել է Արագածի վաղ միջնադարյան ամրոց-բնակատեղիների վերլուծություն և դասակարգում ըստ կոնստրուկտիվ լուծումների և գործառական նշանակության: Ընդհանրացվել են վաղ միջնադարյան ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետությանը և շինարվեստին վերաբերող նյութերը, ուսումնասիրվել են դրանց պաշտպանական համակարգերը և պաշտպանության կազմակերպման հարցերը: Ա.Զ. Սարգսյանի (2004) «Հայկական ամրոցաշինության ճարտարապետական բնագծերը 9-14-րդ դարերում (Կենտրոնական Հայաստանի և Կիլիկյան հայկական թագավորության օրինակներով)» ատենախոսությունում ուսումնասիրվում է զարգացած միջնադարում հայկական ամրոցաշինությունը՝ իր համալիր կտրվածքով: Բնորոշվում են միջնադարյան ամրոցաշինական ճարտարապետության համընդհանուր առանձնահատկությունները, տեղադրական չափանիշները: Ուսումնասիրվում են պարսպապատերի, աշտարակների, դարպասների, դղյակների ճարտարապետության առանձնահատկությունները: Ա.Ս. Աղաջանյանի՝ «Արագածի բրոնզեդարյան ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետությունը» (2006) ատենախոսությունում կատարվել է Արագածի ամրոց-բնակատեղիների հորինվածքային առանձնահակությունների բացահայտում, առաջադրվել և դասակարգվել են դրանց տարածական տիպերը:

© National Library of Armenia

Ճարտարապետական ժառանգության պահպանման և օգտագործման խնդիրը դուրս է ճարտարապետական գիտության սահմաններից: Ժամանակակից սոցիալ-տնտեսական պայմաններում այս խնդրի լուծման համար մեծ արժեք են ստանում հուշարձանների պահպանման ոլորտում օբյեկտների գնահատման օբյեկտիվացմանը (Ա.Ա. Եմելյանով, Տ.Ա. Սլավինա), ճարտարապետությունում և քաղաքաշինությունում ներդրումային գործոնի հաշվառմանը (Դ.Գ. Դոնցով, Ա.Բ. Նեկրասով), սոցիալական ուղղվածություն ունեցող ճարտարապետության գործունեության մեթոդաբանությանը (Օ.Գ. Սեվան) նվիրված հետազոտությունները:

Լոռու ճարտարապետական դպրոցին են նվիրված Գ. Շախկյանի (1986) «Լոռի: Պատմության քարակերտ էջերը» գիրքը և Կ.Մ. Կարեյանի (2006) «Լոռու ճարտարապետական դպրոցը» ատենախոսությունը:

Ընդհանուր առմամբ նյութերի վերլուծությունը ցույց է տվել, որ ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման հարցերը քիչ են ուսումնասիրված:

Աշխատանքի նպատակը

Գնահատել ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման և օգտագործման ներուժը:

Հետազոտության հիմնական խնդիրները

1. Ընդհանրացնել և վերլուծել ամրոց-բնակատեղիների և ճարտարապետական ժառանգության այլ օբյեկտների պահպանման և օգտագործման առկա փորձը և տեսական մշակումները Հայաստանում և արտասահմանում:
2. Մշակել ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանության ներուժի գնահատման գործիքակազմ:
3. Մշակել ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժի գնահատման գործիքակազմ:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Իրականացվել են դաշտային ուսումնասիրություններ, վերլուծվել են արխիվային և գրական նյութեր, պաշտոնական վիճակագրական նյութեր, կիրառվել են համակարգային, համեմատական, մաթեմատիկական վիճակագրական վերլուծության մեթոդներ:

Հետազոտության առարկան

Ամրոց-բնակատեղիների պահպանությունը և օգտագործումն է:

Հետազոտության սահմանները

Տարածքային սահմանները: Ընդգրկում են Հայաստանի Հանրապետության սահմանները: Լոռու մարզը, որն իր ռեկրեացիոն հնարավորություններով

© National Library of Armenia

առավել հզորներից է, նաև՝ բնութագրականն ու նպատակահարմարը ուսումնասիրվել է առավել մանրամասն:

Ժամանակագրական սահմանները: Աշխատանքում դիտարկված են ՀՀ ամրոց-բնակատեղիները վաղնջական ժամանակներից մինչև 20-րդ դարը ներառյալ: Ուսումնասիրությունում դիտարկվել են մի շարք ամրոց-բնակատեղիներ՝ անկախ դրանց տիպից և չափերից:

Հետազոտության գիտական նորույթը

- մշակվել է ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային Կադաստր,
- գնահատվել է ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման և օգտագործման ներուժը,
- մասնագիտական շրջանառության մեջ են դրվել ամրոց-բնակատեղիների «պահպանման ներուժ», «օգտագործման ներուժ», եզրույթները:

Պաշտպանության են ներկայացվում

1) ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման ներուժի գնահատման սկզբունքները:
2) ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժի գնահատման համար մշակված ներդրումային Կադաստրը:

Աշխատանքի գործնական նշանակությունը

Ուսումնասիրության արդյունքները կարող են օգտագործվել ծրագրային փաստաթղթերի, նախագծերի, ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքների կազմման, թե՛ հանրապետական (ՀՀ տնտեսական զարգացման և ներդրումների, մշակույթի նախարարությունների, զբոսաշրջության պետական կոմիտեի և այլն), թե՛ մարզային մակարդակներով, ինչպես նաև ճարտարապետական մասնագիտության դասավանդման գործընթացում ուսումնամեթոդական ձեռնարկների և նախագծային առաջադրանքների մշակման համար: Հետազոտվող նյութի հիման վրա արված առաջարկությունները նաև կարող են կիրառվել ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ժամանակակից վերաօգտագործման մասնավոր ներդրումային ծրագրերի մշակման համար:

Աշխատանքի արդյունքները ներդրված են ՃՇՀԱՀ-ի բակալավրիատի 2016-2018 թվականների ուսումնական ծրագրերում՝ որպես «ՃՏՊԺՎՎԳԱ և Պ» ամբիոնի «Հայկական ճարտարապետության պատմություն» և «Համաշխարհային ճարտարապետության պատմություն» առարկաների բաղկացուցիչ մաս:

© National Library of Armenia

Աշխատանքի փորձահավանությունը

Ատենախոսության տարբեր բաժինները քննարկվել են ՃՇՀԱՀ Ճարտարապետության տեսության, պատմաճարտարապետական ժառանգության վերականգնման, վերակառուցման, գեղեցիկ արվեստի և պատմության ամբիոնի սեմինարներում և նիստերում 2015-2018 թթ.:

Հրատարակումներ

Ատենախոսության թեմայով հրատարակված է 6 գիտական հոդված:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը

Ատենախոսությունը կազմված է տեքստային և գրաֆիկական մասերից՝ ներկայացված մեկ հատորով: Աշխատանքի ընդհանուր ծավալը կազմում է 130 էջ՝ ներածություն, երեք գլուխ, եզրակացություններ, 98 անուն օգտագործված գրականության ցանկ և հավելվածներ, որոնք ներառում են գծագրեր, գրաֆիկներ, լուսանկարներ, սխեմաներ, աղյուսակներ (20 էջ):

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ ներկայացված են աշխատանքի արդիականությունը, նպատակը, խնդիրները, մեթոդաբանությունը, նորույթը և գործնական նշանակությունը, կառուցվածքն ու ծավալը:

Առաջին գլխում **«Ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման հայրենական և արտասահմանյան փորձը»** մշակվել է հետազոտության տեսական հիմքը, վերլուծվել են հայրենական և արտասահմանյան ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման գործնական օրինակներ, ինչպես նաև տրվել են ամրոց-բնակատեղիների և ճարտարապետական ժառանգության այլ օբյեկտների օգտագործման հիմնավորման մեթոդական մոտեցումներ:

Ամրոց-բնակատեղիների օգտագործման հայրենական փորձը ցույց տվեց կոշտ շուկայական տնտեսության պայմաններում դրա անհամապատասխանությունը գիտահիրավական դրույթներին: Գոյություն ունեցող պաշտպանական մեխանիզմները, օրինակ, պահպանության գոտիները, որոնք ապահովված չեն տնտեսական խթաններով, ձեռք են բերում անվանական արժեք և խախտվում են, իսկ 1998 թվականի «Պատմության եվ մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության եվ օգտագործման մասին» օրենքում ճկունության բացակայությունը, որը չի խրախուսում ներդրումները և չի տրամադրում երաշխիքներ վարձակալներին, ենթաօրենսդրական ակտերի բացակայությունը բարդացնում են մասնավոր կապիտալի շարժը դեպի ամրոց-բնակատեղիների

© National Library of Armenia

վերաօգտագործման գործընթացներ: Սրա հետ մեկտեղ այն թանգարանների օրինակները, որտեղ պատշաճ ձևով պահպանությունը համատեղվում է տնտեսական կայունության հետ, շատ քիչ են (Գառնի» պատմամշակութային արգելոց-թանգարան, «Էրեբունի» պատմահնագիտական արգելոց-թանգարան):

ՀՀ տարածքում գտնվող ժամանակակից օգտագործմանը հարմարեցված ամրոց-բնակատեղիների փորձի ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ հարմարեցման առավել հաճախ հանդիպող տարբերակներն են պատմահնագիտական արգելոց-թանգարանները՝ «Մեծամոր» (1968թ.), «Էրեբունի» (1968 թ.), «Գառնի» (1988 թ.), «Լոռի բերդ» քաղաքատեղի» (2010 թ.), Արցախի Տիգրանակերտի պեղումների թանգարան (2010 թ.): Հայրենական փորձում առկա են նաև մասնավոր ներդրողների կողմից ամրոցների վերականգնման դեպքեր՝ Սև բերդ հուշարձանը Շիրակի մարզի Գյումրի քաղաքում և Զարնի և Պարնի քարայր–կացարանները Հաղպատ գյուղից արևմուտք՝ Լոռու մարզում: Նպատակադրված է հուշարձանները նպատակ ունեն վերածել տուրիստական կենտրոնների, որոնք պետք է ներառեն թանգարանային, հյուրանոցային մասեր:

Արտերկրների փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առկա է ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման (առաջնահերթ՝ եվրոպական փորձը) առաջին հերթին մասնավոր սեփականության զարգացած համակարգ: Մասնավոր ամրոց-բնակատեղիների պահպանման զանազան տարբերակների պետության կողմից անուղղակի մասնակցության (հարկային արտոնություններ ձեռքբերման, վերականգնման կամ հին շենքերի հանրային օգտագործման և այլն) և տեղի համայնքային կյանքի բազմագործառութային ներգրավվածության շնորհիվ ամրոց-բնակատեղիները պահպանվում են, և դրանք օգտագործելու պարագայում դառնում շահութաբեր: Ընդ որում, ստեղծվում է նաև ցանկացած ամրոց-բնակատեղիի օգտագործման հնարավորություն՝ անկախ դրա չափերից և պահպանվածության աստիճանից:

Խոշոր համալիրները օպտիմալ են ոչ առևտրային օգտագործման համար, որպես կորպորացիաների ներկայացուցչություններ (անգլիական Առունդել և Լիդս ամրոցները): Միջին և փոքր չափսերի ամրոցներում առավել տարածված է արտագնա միջոցառումների (սեմինարներ, գործնական հանդիպումներ, հարսանեկան արարողություններ) համար նախատեսված վարձակալման կենտրոնների տեղաբաշխումը (Քլոգան ամրոց, Իռլանդիա) և ժամանակավոր բնակելի գործառույթների իրականացումը (պատմական շինություններում տեղակայվող հյուրանոցային ցանցեր Պարադոր Իսպանիայում, Պոսադաս Պորտուգալիայում): Հանրահայտ են և մասնավոր հյուրանոցները, որոնցում տեղ է մնում ընտանիքի ապրելու համար, ինչը դրականորեն է ազդում

© National Library of Armenia

հաստատության կերպարի վրա: Գոյություն ունի ամրոցներում բազմաբնակարան շինությունների կազմակերպման փորձ, երբ միջնաբերդը, կցակառույցները և այգին տրոհվում են առանձին սեփականության և ընդհանուր օգտագործման տարածքների (ընդհանուր այգի, ավտոկայանատեղի, աստիճաններ, միջանցքներ և այլն): Նման օգտագործման օրինակ է Բամբորո ամրոցը: Պահպանվածության ցածր աստիճան ունեցող ամրոցները կարող են օգտագործվել որպես կեմպինգներ (Վելինգտոն դղյակ, Անգլիա), կամավորների ջանքերով աստիճանաբար վերականգնվել (Շեվրո ամրոց, Ֆրանսիա) կամ հանդես գալ որպես ստեղծագործական միջոցառումների հարթակ (Սենթ Թելո, Ֆրանսիա):

Կատարվել է ամրոց-բնակատեղիների օգտագործման հիմնավորման մեթոդական փորձի ուսումնասիրությունը, բացահայտվել է ամրոցների օգտագործման առաջարկների բազմաֆունկցիոնալությունը և դրանց առանձնահատկությունների համահարթեցումը:

Այս փորձի առանձին տարրեր կարող են հարմարեցվել ժամանակակից իրավիճակին: Այսպես, Ե.Ն. Չեռնյավսկայան փոխկապակցության մեջ է դնում ամրոցի օգտագործման տեսակը և պատմական կերպարի վերականգնման նպատակահարմար աստիճանը, համաձայն որի լրիվ վերականգնմանը համապատասխանում է, օրինակ, միայն թանգարանային օգտագործումը: Ե.Վ. Պոլյանցեվն առաջարկում է գործառույթները դասակարգել «հեռանկարայինի» (թանգարաններ և հանգստի հաստատություններ) և «ոչ հեռանկարայինի»՝ օգտագործման փակ, ուտիլիտար ռեժիմ ունեցողներ (հիվանդանոցներ, կրթական հաստատություններ, գիտահետազոտական ինստիտուտներ, արտադրական ձեռնարկություններ, զորամասեր): Ի. Լ. Կոռոբիցինան սահմանափակում է ժամանակակից օգտագործման հնարավորությունները այն գործառույթներով, որոնք համապատասխանում են գործառույթների ժառանգական զարգացման մտահղացմանը (հանգստի բազաներ, այդ թվում՝ աշխատանքային գործունեությամբ, արտագնա տեղական ակումբներ, պատմամշակութային, պատմագիտական և ռեկրեացիոն կենտրոններ, թանգարան-այգիներ, թանգարան-ապարանքներ և այլն) և առաջարկում է որոշակի ապարանքի համար ներդնել այդ գործառույթների համապատասխանության սահմանման միավորային համակարգ:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում ամրոց-բնակատեղիների օգտագործման հիմնավորման արդիական մոտեցումների բացակայությունը պայմանավորեց սահմանված քաղաքային միջավայրի անուղղակի փորձին դիմելը: Մասնավորապես, «Ներդրումային ռազմավարություն. Սանկտ Պետերբուրգի կենտրոնի վերակառուցում» նախագծում օգտագործվում է ներդրումային գրավչություն մտահղացումը, որի հիման վրա կատարվում է

© National Library of Armenia

քաղաքային հանգույցների դասակարգում միավորային համակարգով: Մոդելում ներկայացվում է քաղաքային տարածքների լավագույն օգտագործումը և ներուժ ունեցող վարձակալման մոտեցումը, դրանց ենթակառուցվածքի, էկոլոգիայի և այլ գործոնների հիման վրա: Մոսկովյան տարածքների քաղաքաշինական ներուժին վերաբերող Ա.Բ. Նեկրասովի հետազոտությունում ներուժի որոշման մեխանիզմը որոնողական մոդելավորումն է: Ա.Ա. Եմելյանովն առաջարկում է առանձին օբյեկտների պահպանման կարգավիճակների վրա հիմնված «տարածքի պատմամշակութային ժառանգության խտության» մաթեմատիկական գնահատումը:

Ընդհանուր առմամբ փորձի վերլուծությամբ հնարավոր եղավ բացահայտել և ըմբռնել ժամանակակից պայմաններում ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման յուրօրինակությունը և մշակել երկրորդ և երրորդ գլուխների տեսական հիմքը:

Երկրորդ գլխում **«Հայաստանի Հանրապետության ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման ներուժը»** դիտարկվել է տարածաշրջանային խնդիրը, գնահատվել է ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման ներուժը:

«Ճարտարապետական ժառանգության օբյեկտի պահպանման ներուժ» եզրույթը մեկնաբանվել է որպես ամրոց-բնակատեղիների պատմական կերպարի և պահպանվածության մասին գիտելիքների հանրագումար: Պահպանման ներուժի գնահատումը՝ հուշարձանի պահպանման պայման հանդիսացող ճարտարապետության մասին տեղեկությունների հավաքագրումն է: Այսպիսով, պահպանման ներուժի մեծությունը անմիջականորեն կապված է օբյեկտի պատմական կերպարի հնարավոր վերականգնման աստիճանի և պահպանության հնարավոր ռեժիմի հետ (ամբողջական վերականգնում, մասնակի վերականգնում կամ վավերական վերաստեղծում, վերականգնում ըստ նմանակների):

Հիմնավորվել է ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման ներուժի դիտարկումը Լոռու մարզի օրինակով, որը հարուստ է պատմաճարտարապետական հուշարձաններով, օժտված է պոտենցիալ զբոսաշրջային ռեսուրսներով և ունի բարենպաստ աշխարհագրական դիրք, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից այն հայտարարվել է որպես Հայաստանի «Հյուսիսային Դարպաս» զբոսաշրջային կենտրոն (որոշում 1222 – Ն, 1 Հոկտեմբերի 2009թ.):

ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների պահպանության ներուժը ներկայացվել է ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության

© National Library of Armenia

մասին տվյալների ամփոփ մատյանի ձևով, որը պարունակում է տվյալներ տարածաշրջանի ութսուներկու ամրոց-բնակատեղիի վերաբերյալ: Պահպանվածության աստիճանը գնահատվել է դաշտային ուսումնասիրությունների և գրական աղբյուրների վերլուծության արդյունքում:

Աղբյուրների վերլուծությամբ բացահայտվել է ՀՀ ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետությանը վերաբերող պատմական տեղեկությունների միասնականության բացակայությունը և անհամասեռությունը: Համեմատաբար բարձր պահպավածության աստիճան ունեն վեց ամրոց-բնակատեղի (Ախթալա, Սանահին, Հաղպատ, Խաչգունդ, Զարնի Այր, Պարնի Այր), ինչի հիման վրա առաջարկվել է դրանց ամբողջական վերականգնում (պահպանման բարձր ներուժ): Համադրելով հաջորդ խմբի ամրոց-բնակատեղիներին վերաբերող պատմական տեղեկությունները և պահպանվածության տվյալները՝ առաջարկվել է ևս տաս ամրոց-բնակատեղին (Լոռի Բերդ, Կայանբերդ, Հոռոմայր, Խորակերտ, Խուճապ, Նահատակ, Հնեվանք, Սեդվու, Մանստեվ, Սբ. Հովհաննես) մասնակի վերականգնում (պահպանման միջին ներուժ): Մնացած վաթսունվեց ամրոց-բնակատեղին, որոնցում նվազագույն պատմական տվյալները համատեղվում են ցածր պահպանվածության հետ, առաջարկվել է վերակառուցել ըստ նմանօրինակների (պահպանման ցածր ներուժ): Ստեղծման ժամանակաշրջանի մասին տեղեկությունների սղության պատճառով շատ չեն հորինվածքային լուծումների տարբերակները: Ամրոց-բնակատեղիների պատմական սեփականատերերի կամ ստեղծողների մասին տեղեկությունները թույլ են տալիս հնարավորության դեպքում հիմնվել դրանց նմանակների ճարտարապետության վրա: Որոշ դեպքերում նմանակներ կարող են ծառայել հարևան ամրոց-բնակատեղիները:

Երրորդ գլխում **«Հայաստանի Հանրապետության ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժ»** մշակվել է ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային Կադաստր (հետագայում Կադաստր), որի նպատակն է ներդրումային գրավչության գործոնների հիման վրա գնահատել ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության ներուժը:

«Օգտագործման ներուժ» ասելով հասկանում ենք ամրոց-բնակատեղիի հետ պատմականորեն կապված և դրա տարածքում տեղակայված ճարտարապետաքաղաքաշինական օբյեկտների գործառական օգտագործման հնարավորությունների վերաբերյալ տեղեկությունների ամբողջությունը, իսկ «ներդրումային գրավչության գործոններ» ասելով՝ այն պայմանները, որոնք ապահովում են այդ օբյեկտների օգտագործման պոտենցիալ հնարավորությունները: Այս սահմանումը հիմնված է մեր կողմից արված

© National Library of Armenia

հետևության վրա. այն է ամրոց-բնակատեղիի օգտագործման համար ներդրումների շահավետությունը կախված է դրա օգտագործման հնարավորությունների բազմազանությունից:

Կադաստրը կառուցվել է ստորև ներկայացված սկզբունքներով.

1. Գնահատման բազմագործոնություն: Ներդրումների հիմքերի դաշտի որոնման առավելագույն ընդլայնում ամրոց-բնակատեղիի հարակից բնակավայրի, շրջանի և մոտակա քաղաքի մասշտաբներով:
2. Գնահատման արդյունքների քանակական ներկայացումը միավորների տեսքով ապահովում է Կադաստրի կառուցվածքի բաց լինելը, այսինքն ներդրումային գրավչության վրա ազդող նոր գործոններ ավելացնելու կամ գործոնները ըստ կարևորության աստիճանի դասակարգելու հնարավորությունը: Տվյալ հետազոտության սահմաններում ներդրումային գրավչության գործոնները չեն տարակարգվում, այսինքն կոնկրետ ամրոց-բնակատեղիի դեպքում հաշվի է առնվում այս կամ այն գործոնի կամ առկայությունը (1 միավոր), կամ բացակայությունը (0 միավոր):

Ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային գրավչության գործոնները (ընդհանուրը՝ 25) որոշվել են մեթոդական փորձից ուղղակի փոխառությունների, ինչպես նաև գործնական փորձի վերլուծության սկզբունքով:

Ներդրումային գրավչության գործոնների Կադաստրային գնահատման միջոցով կարող են ստացվել ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժը որոշող հետևյալ տվյալները.

1. ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային գրավչության վարկանիշը, որը համապատասխանում է ամրոց-բնակատեղիների բաշխմանը ըստ ներդրումային գրավչության գործոնների միավորային գումարի: Ըստ վարկանիշի կազմվում է մարզի ամրոց-բնակատեղիների յուրացման հաջորդականությունը:
2. Մարզի ամրոց-բնակատեղիներից յուրաքանչյուրում գործառույթների իրացման հավանականությունը՝ ներկայացված տոկոսով: Փորձի վերլուծությունը ցույց է տվել, որ այս կամ այն գործառույթի իրականացվելիությունը կախված է հենց ամրոց-բնակատեղիի առանձնահատկություններից և դրա համատեքստից, արտահայտված օրինակ՝ ներդրումային գրավչության գործոններով:

Ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային գրավչության գործոնների և գործառույթների կապերի ընդհանրացման համար պահանջվեց մշակել օժանդակ ձևանմուշ, որը նկարագրում է գործառական օգտագործման

© National Library of Armenia

տասնմեկ տեսակ, որոնք փորձի վերլուծության հիման վրա սահմանվել են որպես հեռանկարային և ճշտորոշ ամրոց-բնակատեղիների պահպանության առումով, և քսանհինգ ներդրումային գրավչության գործոն:

Յուրաքանչյուր գործոնի և գործառույթի համապատասխանությունը յուրատեսակ է և գլխավորապես հանգեցնում է ստորև բերվող կապերին:

Թանգարնային գործառույթի իրականացման հնարավորությունը կապված է պատմական սեփականատերերի և (կամ) ամրոց-բնակատեղիի ստեղծողների, ականավոր գործիչների հեղինակության հետ: Ցանկալի է ամրոց-բնակատեղիի վավերական տարրեր ներկայացնող ցուցադրման օբյեկտների առկայությունը: Ընտրության հնարավորության դեպքում թանգարանները նպատակահարմար է տեղակայել այցելությունների համար առավել մատչելի վայրերում:

Առողջարանային գործառույթները, այդ թվում՝ առողջարարական ճամբարները, ծերանոցները, ստեղծագործական տները և այլ նմանատիպ կառույցները, որոնք իրենց կազմում ունեն բնակելի գործառույթ և թույլ են տալիս մասնաշենքերի տարածական տարանջատում, կարող են ամրոց-բնակատեղիներում իրականացվել բարենպաստ էկոլոգիական պայմանների, լայնածավալ բնական ռեսուրսների առկայության դեպքում: Երկրորդական կարևորություն ունեն ամրոց-բնակատեղիի ճարտարապետական որակները և լրացուցիչ սպասարկման հնարավորությունները:

Ագարակը կամ փոքր արտադրությունը կարելի է դասել այդ ամրոց-բնակատեղիների իրավահաջորդական զարգացման գործառույթներին: Ֆերմերային տնտեսությունների և արտադրական օբյեկտների իրականացման պարտադիր պահանջներից կարելի է համարել բնական ռեսուրսների մեծածավալությունը և շրջակա միջավայրի էկոլոգիական մաքրությունը: Ցանկալի են այնպիսի գործոններ, որոնք ապահովում են արտադրանքի սպառումը շուկաներում:

Եկեղեցական հաստատությունները, հոգևոր կրթական կամ ուխտավորների կենտրոնները և այլ եկեղեցական կառույցները կարող են կազմակերպվել ամրոց-բնակատեղիում առկա կամ ենթադրյալ եկեղեցու հիման վրա էկոլոգիական բարենպաստ պայմանների դեպքում:

Հանրային առևտրային կենտրոնի գործառույթը ամրոց-բնակատեղիի կարճաժամկետ վարձակալության հնարավորությունն է՝ պաշտոնական, ձեռնարկատիրական, գիտական, կրթական և սոցիալական միջոցառումների և բարձր մակարդակի տոնակատարությունների համար: Իրականացման հիմնական պայմանները այն գործոններն են, որոնք ապահովում են ամրոց-բնակատեղիի կարևորությունը և թանկությունը:

Կորպորատիվ շահույթ չհետապնդող հաստատությունները

© National Library of Armenia

(ներկայացուցչության կամ սեփական մասնավոր գրասենյակներ կամ գերատեսչական կազմակերպություններ, կազմակերպությունների մասնավոր կրթական կամ վերապատրաստման կենտրոններ, ուսումնական հաստատություններ), կարող են իրացվել այցելուների ներգրավմամբ չհետաքարքված և առևտրային նպատակներ չհետապնդող ամրոց-բնակատեղիում բարենպաստ էկոլոգիական պայմանների պարտադիր առկայության դեպքում:

Մշտական էլիտար բնակավայրը անձնական կամ բազմաընտանիք նստավայրի ձևով կարող է իրականացվել ամրոց-բնակատեղիում դրա հեղինակությունը և թանկությունը ապահովելու պայմանների առկայության դեպքում, սակայն ավելի փոքր չափով, քան հանրային կենտրոնները:

Ամրոց-բնակատեղիում հյուրանոցի կազմակերպման հնարավորությունը, առաջին հերթին, կապված է զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների, այցելություններ ապահովող գործոնների հետ: Այլ գործոնների առկայությունը պայմանավորում է հյուրանոցի թանկությունը:

Սոցիալական սպասարկման (ակումբ, առևտուր, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, գրադարան և այլն) գործառույթները կախված են ապրանքների և ծառայությունների սպառման շուկայի մեծությունից:

Ամրոց-բնակատեղիներում կամավորների մասնակցությամբ ծրագրերի իրականացումը առավել հաճախ կապված է վերականգնողական աշխատանքների հետ: Աշխատանքային ճակատ ապահովելու համար անհրաժեշտ է ամրոց-բնակատեղիի որևիցե օբյեկտի ցածր պահպանվածություն, ինչպես նաև հանրային տրանսպորտով ամրոց-բնակատեղիին հասանելիությունը: Ռեկրեացիոն գործոնների առկայությունը ցանկալի է:

Կեմպինգները և հանրային զբոսայգիները կարող են կազմակերպվել վատ պահպանված ամրոց-բնակատեղիներում, բարենպաստ էկոլոգիական պայմանների տրանսպորտային մատչելիության առկայության դեպքում: Երկրորդական գործոնները կապված են ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական բաղադրիչի պահպանության և լրացուցիչ սպասարկման գործոնների հետ:

Մշակելով ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժի բացահայտման ընդհանուր գործիքը՝ այն կիրառվել է ՀՀ Լոռու մարզի օրինակով (տես աղյուսակ), և ընդհանրացնելով գումարային ավելի քան 2900 ցուցանիշ, ստացվել են ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժի վերաբերյալ տվյալներ:

© National Library of Armenia

20 միավոր և ավելի վարկանիշ ունեն երկու ամրոց-բնակատեղի (Սանահին, Հաղպատ): 15...19-ը ունեն հինգը (Կայանբերդ, Ախթալա, Սբ. Հովհաննես, Խաչգունդ, Հոռոմայր): 10...14 ունեն յոթը (Լոռի Բերդ, Ձարնի Այր, Պարնի Այր, Կայծոն, Բազմաբերդ, Ալեհեր, Մանստեվ): Մնացած վաթսունութ ամրոց-բնակատեղիները ունեն 4...9 միավոր: Այսպիսով, կեսից պակաս միավոր (միավորների առավելագույն քանակը 25 է) ունեցող ամրոց-բնակատեղիները կազմում են ընդհանուր քանակի առավել քան 88%:

ՀՀ Լոռու մարզում առավել հավանական է թանգարանային գործառույթների, այնուհետև էլիտար բնակելի գործառույթների իրականացումը: Երրորդ տեղում են գտնվում հանրային կենտրոնները (նկ. 1):

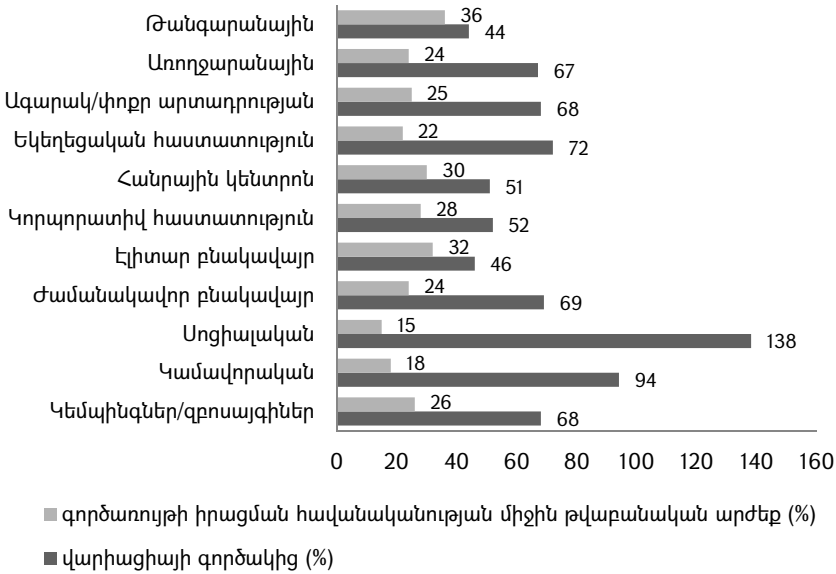

Նկ.1. ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիներում գործառույթների իրացման հիստոգրամ

Ամրոց-բնակատեղիների պահպանման և օգտագործման ներուժի տվյալների համադրումը կարող է դրանց պահպանման և օգտագործման նախագծերի մշակման համար հիմք հանդիսանալ: Սահմանվել են ՀՀ Լոռու մարզի վերաօգտագործման համար տասն առավել հեռանկարային ամրոց-բնակատեղիները (նկ. 2):

© National Library of Armenia

© National Library of Armenia

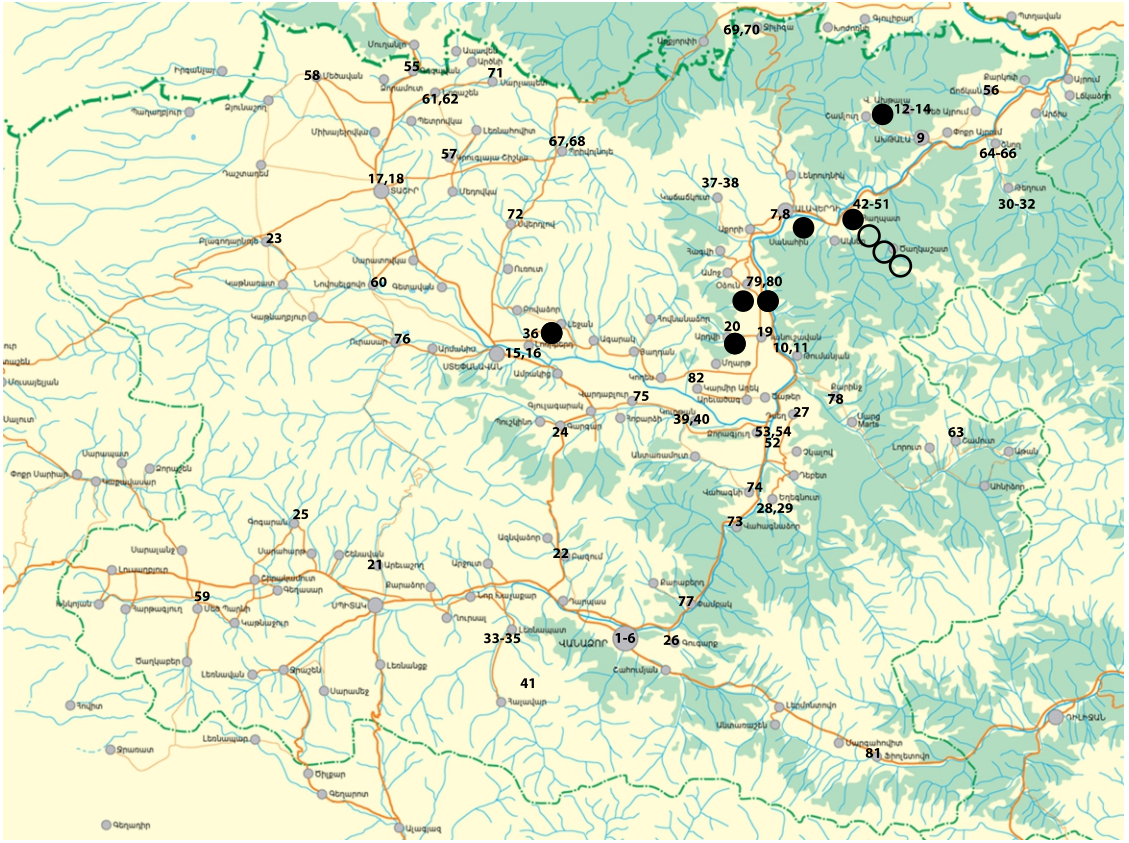

Նկ. 2 ՀՀ Լոռու մարզի քարտեզ: Ցույց է տրված ութսուներկու ամրոց-բնակատեղի: Առանձնացված են վերաօգտագործման համար տասն առավել հեռանկարայինները:

ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային Կադաստր

	ԱՄՐՈՑ ԲՆԱԿԱՏԵՂԻԻ ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ	ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ԳՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ																									ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ											
		Միջնաբերդի պատմական առկ.	Պաշտպանության դրվածքային կառուցվածքի առկ.	Պաշտպանության դրվածքային համակարգվածություն	Սեփականատերերի, ստեղծ.-ի նշան.	Միջնաբերդի պահպանվածություն	Ճարտարապետական միջնաբերդի պարիսպ.	Արտադրական, կենցաղ. կառ.-ի առկա	Սեփականաշնորհման հաս.	Ռելիեֆի պաշտպանվածություն	Աղբյուրման, ստորին վիհերի մերձ-ից տեսան.	Անտառների մերձակայություն	Աղբյուրների մերձակայություն	Գետի մերձակայություն	Լճերի (լճակներ) մերձակայություն	Ոչ տեղական նշանակ. օբյեկտ.-ի առկ.	Գործող եկեղեցի	Չգործող եկեղեցական հասարակ.	Սոց. ծառայություն. կենտր.-ն մոտիկ.	Բնակատեղիի մերձավորություն	Ամառանոցների մերձավորություն	Հասարակական տրանսպորտ	Ավտոճանապարհ	Երկաթուղու մոտիկություն	Տուրիստական ճանապարհների մոտիկ.	Գազամատակարարման առկայություն	Թանգարանային	Սրբավայրային	Ակտիվ հանգիստ / փոքր սպորտի ձևեր	Եկեղեցական ծիսակատարություն	Հանրային սննդի կետեր	Կոլեկտիվ հանգստի կազմակերպություն	Էկոտուր. արշավներ	Ժամանակավոր բնակավայր	Սոցիալական	Կառավարական	Կինոնկարներ/ տեսաֆիլմեր	ՎԱՐԿԱՆԻՇ
1	Ամրոց ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	●	●	○	33	10	11	22	17	13	20	32	23	6	19	7
2	Ամրոց Ալեհերի ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	●	●	●	●	●	●	●	○	50	20	27	39	27	30	28	48	50	31	38	10
3	Ամրոց Գանձաքար ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	●	●	○	33	5	16	28	20	13	20	32	32	12	19	8
4	Ամրոց-Դիտակետ ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	●	○	28	15	16	34	27	22	28	28	9	12	24	8
5	Ամրոց-Դիտակետ ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	●	○	28	15	16	34	27	22	28	28	9	12	24	8
6	Բերդշեն Թագավորանիստ ք.Վանաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	20	16	17	27	22	24	16	5	12	29	6
7	Ամրոց «Կոշաբերդ» ք.Ալավերդի	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	10	16	17	27	22	28	20	14	12	19	6
8	Վանական հ. Սանահին ք.Ալավերդի	○	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	○	○	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	88	70	74	84	71	65	72	76	90	75	76	20
9	Ամրոց ք.Ախթալա	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
10	Ամրոց «Ավանաքար» գ.Քոբեր կայարան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
11	Ամրոց «Կուլեթ» Գ.Քոբեր կայարան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	25	21	11	24	26	28	12	0	12	19	5
12	Ամրոց Ախթալա գ.Ախթալա	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	●	○	●	●	○	●	●	●	○	78	20	74	56	75	74	76	60	69	57	71	18
13	Ամրոց Դիտակետ գ.Ախթալա	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	●	○	28	25	27	28	17	17	20	20	14	19	34	7
14	Ամրոց «Թոխմախ Կալա» գ.Ախթալա	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	●	○	28	25	27	28	17	17	20	20	14	19	34	7
15	Ամրոց ք.Ստեփանավան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	●	○	28	20	16	22	27	22	28	28	18	12	24	7
16	Ամրոց ք.Ստեփանավան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	●	○	28	20	16	22	27	22	28	28	18	12	24	7
17	Ամրոց ք.Տաշիր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
18	Բերդաքաղաք ք.Տաշիր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
19	Բերդշեն գ. Այգեհատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
20	Վանական հ. Սբ. Հովհաննես գ.Արդվի	○	●	●	●	○	●	●	○	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	●	●	●	○	●	○	78	55	64	78	69	66	68	72	82	69	71	18
21	Ամրոց գ.Արևաշող	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
22	Ամրոց «Բերդատեղ» գ.Բազում	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	20	16	17	27	22	24	16	5	12	29	6
23	Ամրոց գ.Բլագոդարնոյե	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
24	Ամրոց գ.Գարգառ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
25	Ամրոց «Սանգյառ» գ.Գոգարան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
26	Բերդշեն «Բաղալի Բագեր» գ.Գուգարք	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
27	Ամրոց գ.Դսեղ	○	●	●	○	○	○	●	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	39	15	27	11	27	26	28	20	9	6	19	6
28	Ամրոց գ.Եղեգնուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
29	Ամրոց «Բերդաղ» գ.Եղեգնուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
30	Ամրոց գ,Թեղուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
31	Ամրոց «Բերդշեն» գ.Թեղուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
32	Վանական Հ. Մանստեվ գ.Թեղուտ	○	●	●	○	○	○	●	○	●	●	●	●	●	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	39	45	48	39	41	39	44	32	18	43	48	10
33	Ամրոց գ.Լեռնապատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
34	Ամրոց գ.Լեռնապատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
35	Ամրոց «Բերդաղ» գ.Լեռնապատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
36	Քաղաքատեղի Լոռի Բերդ գ.Լոռի Բերդ	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	○	●	●	○	○	○	●	●	○	○	○	●	○	●	○	72	65	52	44	66	61	68	48	37	38	52	14
37	Ամրոց Սեդվի գ.Կաճաճկուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
38	Վանական Հ. Սեդվու գ.Կաճաճկուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
39	Ամրոց «Ծտաբերդ» գ.Կուրթան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	20	16	17	27	22	24	16	5	12	29	6
40	Վանական հ. Հնեվանք գ.Կուրթան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6

© National Library of Armenia

	ԱՄՐՈՑ ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ	ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ԳՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ																									ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ											
		Միջնաբերդի պատմական արժ.	Պահպանության կարգավիճակի առկ.	Պահպանության կազմակերպվածություն	Սեփականատերերի, տնօրին.-ի նշան.	Միջնաբերդի պահպանվածություն	Ծառատարածքային միջավայրի առկա.	Արտատուրային, կենցաղ. հուշ-ի առկա.	Սեփականաշնորհման հսկ.	Ռելիեֆի առանձնահատկություն	Առողջական, վիճակի տարբ-ից ազատ.	Անտառների առկայություն	Աղբյուրների առկայություն	Գետի առկայություն	Լճերի (ջրամբարի) առկայություն	Ոչ տեղական նշանակ. օբյեկտ.-ի առկ.	Գործող եկեղեցի	Չգործող եկեղեցական կառույց.	Սոց. ծառայության. կենտր-ն մոտիկ.	Բնակավայրի ինքնատիպություն	Ամառանոցների առկայություն	Հասարակական տրանսպորտ	Ասֆալտապատ ճանապարհ	Երկաթուղու մոտիկություն	Տարանցիկ ճանապարհների մոտիկ.	Գազամատակարարման առկայություն	Թանգարանային	Աստղադիտարանային	Ագարակ / փոքր մեծ տնտեսություն	Եկեղեցական ծառայություն	Հանգստյան կենտրոն	Կոլեկտիվ հանգստություն	Էկոտուր ճամփորդ	Ժամանցային ճամփորդ	Սոցիալական	Կամավորական	Կեմպինգներ/վրանային	ԿԱՐԳԱՆԻՇ
41	Ամրոց գ.Հայդարլի	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
42	Ամրոց «Աթոռիկ» գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
43	Ամրոց, «Կայանբերդ», գ.Հաղպատ	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	●	●	○	○	○	○	○	●	○	61	60	58	39	69	61	64	52	42	38	62	15
44	Վանական h. Հաղպատ, գ.Հաղպատ	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	83	85	79	72	83	83	84	80	82	63	81	20
45	«Լաստի Այր» գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
46	Քարայր-կացարան գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
47	Քարայր-կացարան գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
48	Քարայր-կացարան գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
49	«Գրոց Այր» գ.Հաղպատ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
50	«Զարնի Այր» գ.Հաղպատ	○	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	●	○	○	○	●	○	●	○	72	60	63	33	66	61	60	56	46	44	71	14
51	«Պարնի Այր» գ.Հաղպատ	○	●	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	●	○	○	○	●	○	●	○	72	60	63	33	66	61	60	56	46	44	71	14
52	Ամրոց գ.Ձորագետ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
53	Ամրոց «Քիր Ու Ախպեր» գ.Ձորագյուղ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
54	Բերդշեն գ.Ձորագյուղ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
55	Ամրոց գ.Գոգավան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
56	Վանական h. Նահատակ գ.Ճոճկան	○	●	●	○	○	○	●	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	39	15	16	22	27	26	32	20	18	19	14	7
57	Ամրոց գ.Կրուգլայա Շիշկա	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
58	Ամրոց գ.Մեծավան	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
59	Բերդշեն գ.Մեծ Պառնի	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	20	16	17	27	22	24	16	5	12	29	6
60	Ամրոց գ.Նովոսելցովո	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
61	Ամրոց գ.Նորաշեն	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
62	Ամրոց «Քյոր Օղլի» գ.Նորաշեն	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
63	Ամրոց գ.Շամուտ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
64	Ամրոց գ.Շնող	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	28	16	5	6	14	5
65	Ամրոց Կայծոն գ.Շնող	●	●	●	●	○	○	●	○	●	●	●	●	●	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	50	50	58	39	51	52	52	36	23	37	48	12
66	Ամրոց «Վահանաբերդ» գ.Շնող	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	35	37	22	31	30	32	24	5	19	34	7
67	Ամրոց գ.Պրիվոլնոյե	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	28	25	27	22	27	26	28	20	5	12	24	6
68	Վանական h. Խուճապ գ.Պրիվոլնոյե	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	●	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	35	37	22	31	30	32	24	5	19	34	8
69	Ամրոց Բազմաբերդ գ.Ջիլիզա	●	●	●	●	●	○	○	○	●	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	50	55	53	34	54	52	56	40	14	37	48	11
70	Վանական h. Խորակերտ գ.Ջիլիզա	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	●	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	35	37	22	31	30	32	24	5	19	34	8
71	Ամրոց գ.Սարչապետ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	28	15	16	22	20	22	28	16	14	19	19	6
72	Ամրոց «Բերդի Դոշ» գ.Սվերդլով	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
73	Ամրոց «Սիսի Բերդ» գ.Վահագնաձոր	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	45	42	22	31	34	32	20	0	25	43	7
74	Ամրոց գ.Վահագնի	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22	15	11	6	20	22	24	8	0	6	10	4
75	Ամրոց գ.Վարդաբլուր	○	●	●	●	○	○	●	○	●	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	●	○	50	25	16	22	37	34	44	28	18	19	29	8
76	Ամրոց-Բնակատեղի գ.Ուրասար	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
77	Ամրոց «Ղայլուս» գ.Փամբակ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
78	Ամրոց գ.Քարինջ	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
79	Խաչգունդ Վանք գ.Օձուն	○	●	●	●	○	○	●	○	●	●	○	●	○	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	72	55	53	67	61	61	64	72	78	69	72	16
80	Վանական h. Հոռոմայրի գ.Օձուն	○	●	●	●	○	○	●	○	●	●	○	●	○	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	●	●	72	55	53	67	61	61	64	72	78	69	72	16
81	Ամրոց- Բնակատեղի գ.Ֆիոլետովո	○	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	33	15	16	11	24	22	24	16	5	6	14	5
82	Ամրոց «Սղնախի Ձառ» գ.Կարմիր Աղեկ	○	●	●	●	○	○	○	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	39	15	16	11	31	22	32	20	5	6	19	6

© National Library of Armenia

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ցույց է տրվել հայկական՝ սակավ լուծումներով (մեծամասամբ արգելոց-թանգարաններ) և արտերկրի՝ տնտեսական խթանների համակարգով օժանդակվող մասնավոր սեփականության զարգացած համակարգով ամրոց-բնակատեղիների պահպանության և օգտագործման փորձը:

2. Մշակվել են ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման ներուժի գնահատման սկզբունքներ: Գնահատման հիման վրա առաջարկվել է ՀՀ Լոռու մարզի ութսուներկու ամրոց-բնակատեղիների վերականգնման աստիճանը:

Առաջարկվել է լիովին վերականգնել վեց ամրոց-բնակատեղի՝ Ախթալա, Սանահին, Հաղպատ, Խաչգունդ, Զարնի Այր, Պարնի Այր, մասնակի վերականգնել տասը՝ Լոռի Բերդ, Կայանբերդ, Հոռոմայրի, Խորակերտ, Խուճապ, Նահատակ, Հնեվանք, Սեդվու, Մանստեվ, Սբ. Հովհաննես:

Ցույց է տրվել, որ ՀՀ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգությունն ունի պահպանման դրական ներուժ:

2. Մշակվել է ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության օգտագործման ներուժի գնահատման ներդրումային Կադաստր, որում կիրառվել է ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային գրավչության տարատեսակ գործոնների (տեղեկություններ պատմական կերպարի, պահպանվածության աստիճանի, իրավական ասպեկտների, տեղակայման, բնական ռեսուրսների և բնակատեղիների ենթակառուցվածքի վերաբերյալ) գնահատման միավորային համակարգ, որի օգնությամբ հաշվարկները բերվել են քանակական տեսքի և տեղեկություններ են ստացվել տարածաշրջանի ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային վարկանիշի և գործառույթների իրականացման հնարավորության վերաբերյալ:

3. Հաստատվել է ներդրումային Կադաստրի հնարավորությունը, այն է՝ հաշվի առնել ամրոց-բնակատեղիների առանձնահատկությունները: Ներդրումային Կադաստրի շրջանակում ստացված ամրոց-բնակատեղիների օգտագործման գործառական հաշվարկները համընկնում են ներկայիս իրավիճակի հետ:

Բացահայտվել է, որ Լոռու մարզի ամրոց-բնակատեղիները ունեն օգտագործման դրական ներուժ: Առավել հավանական է թանգարանային գործառույթների իրականացումը:

Սահմանվել է վերաօգտագործման համար տասն առավել հեռանկարային ամրոց-բնակատեղի, դրանք են՝ Ախթալա, Կայանբերդ, Լոռի Բերդ, Սանահին, Հաղպատ, Սբ. Հովհաննես, Խաչգունդ, Հոռոմայրի, Զարնի Այր, Պարնի Այր:

© National Library of Armenia

Ատենախոսության հիմնական դրույթները հրատարակված են հետևյալ գիտական աշխատանքներում

1. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Ամրոցների ադապտացման և պահպանման եվրոպական փորձը // Հայաստանի շինարարների միության տեղեկագիր. Գիտական աշխատությունների ժողովածու. - Երևան, 2017. - Հ.3. - Էջ 40-46:
2. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Զարնի և Պարնի քարայր-կացարանների վերականգնումն ըստ պահպանման ներուժի գնահատման չափորոշիչների // Հայաստանի շինարարների միության տեղեկագիր. Գիտական աշխատությունների ժողովածու. - Երևան, 2017. - Հ.3. - Էջ 47-55:
3. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Ամրոց-բնակատեղիների ճարտարապետական ժառանգության պահպանման պոտենցիալի գնահատման սկզբունքները // ՃՇՀԱՀ Գիտական Աշխատություններ. - Երևան, 2017. - Հ. IV (67). - Էջ 96-99:
4. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Ամրոց-բնակատեղիների ներդրումային Կադաստրի հասկացությունն ու բովանդակությունը// ՃՇՀԱՀ Գիտական Աշխատություններ. - Երևան, 2017. - Հ. IV (67). - Էջ 100-107:
5. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Պատմական ռազմական կառույցների հարմարեցված վերաօգտագործման տեսական հիմքերը // ՃՇՀԱՀ Գիտական Աշխատություններ. - Երևան, 2018. - Հ. I (68). - Էջ 56-62:
6. **Կիրակոսյան Վ.Ա.** Հայաստանի պաշտպանական կառույցների ճարտարապետությունը (պատմաճարտարապետական ակնարկ) // ՃՇՀԱՀ Գիտական Աշխատություններ. - Երևան, 2018. - Հ. I (68). - Էջ 63-71:

© National Library of Armenia

ВАГРАМ АРМЕНОВИЧ КИРАКОСЯН

ВОПРОСЫ СОХРАНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КРЕПОСТЕЙ-ПОСЕЛЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Крепости-поселения Республики Армения являются важнейшей частью архитектурного наследия. Осмысление процесса сохранения и использования крепостей-поселений с позиции архитектурной науки представляется весьма актуальным. Исследование будет способствовать решению проблем сохранения и использования более пятисот сохранившихся крепостей-поселений на территории Республики Армения.

Цель исследования: оценить потенциал сохранения и использования архитектурного наследия крепостей-поселений на территории Республики Армения.

Задачи исследования: разработать инструментарии для оценки потенциалов сохранения и использования архитектурного наследия крепостей-поселений в Республике Армения.

Проанализирован и обобщен опыт методов и подходов решения проблем, положительных и отрицательных тенденций для сохранения и использования крепостей-поселений Армении.

Выполнены натурные исследования. Рассмотрены архивные и литературные материалы, проектная документация, официальные статистические данные. Применены методы системного и сравнительного анализа, а также математической статистики.

Составлены принципы оценки потенциала сохранения архитектурного наследия. Предложены степени восстановления исторического облика 82-х крепостей-поселений Лорийской области Республики Армения.

Предложено полностью отреставрировать шесть крепостей-поселений: Ахтала, Санаин, Ахпат, Хачгунд, Зарни айр, Парни айр, частично отреставрировать десять: Лори берд, Каянбрд, Оромайр, Хоракерт, Хучап, Наатак, Хневанк, Седву, Манстев, Св. Ованнес.

Показано, что архитектурное наследие крепостей-поселений Лорийской области Республики Армения обладает положительным потенциалом сохранения.

Разработан инвестиционный Кадастр для оценки потенциала использования архитектурного наследия крепостей-поселений, в котором применена балльная

© National Library of Armenia

система разнородных факторов (сведения об историческом облике, степени сохранности, правовых аспектах, расположении, природных ресурсах и инфраструктуре поселений) инвестиционной привлекательности крепостей-поселений, которая позволяет количественно оценить инвестиционный рейтинг крепостей-поселений области, а также вероятность реализации функций.

Подтверждена возможность инвестиционного Кадастра учитывать специфику конкретных видов функционального использования и особенности крепостей-поселений.

Показано, что расчёты функционального использования крепостей-поселений, полученные в рамках инвестиционного Кадастра, совпали с существующей ситуацией.

Выявлено, что крепости-поселения Лорийской области обладают положительным потенциалом использования. Наиболее вероятными для реализации являются музейные функции.

Определены десять наиболее перспективных крепостей-поселений, которые предлагаются для освоения: Ахтала, Каянберд, Лори берд, Санаин, Ахпат, Св. Ованнес, Хачгунд, Оромайр, Зарни айр, Парни айр.

Впервые оценён потенциал сохранения архитектурного наследия крепостей-поселений Лорийской области на основе Сводного реестра данных и произведена оценка потенциала использования архитектурного наследия крепостей-поселений Лорийской области с помощью разработанного инвестиционного Кадастра.

Предложены термины “потенциал сохранения”, “потенциал использования”.

Результаты исследования могут быть использованы для разработки заданий архитектурных проектов, целевых программ как на республиканском (Министерства экономического развития и инвестиций, культуры РА, Государственный комитет РА по туризму и др.), так и на областном уровнях, а также учебно-методических пособий и архитектурно-проектных заданий для студентов профильных вузов. Они также могут быть использованы в частных инвестиционных программах адаптивного использования крепостей-поселений в Республике Армения.

Диссертация состоит из введения, трех глав, основных выводов, списка литературы и приложения, включающего чертежи, схемы, графики, таблицы и иллюстративные материалы (20 планшетов).

© National Library of Armenia

VAHRAM KIRAKOSYAN

ISSUES ON PRESERVATION AND USAGE OF ARCHITECTURAL HERITAGE OF FORTRESS-SETTLEMENTS IN REPUBLIC OF ARMENIA

SUMMARY

Fortress-settlements are the most important part of the architectural heritage of the Republic of Armenia. The comprehension of the process of preservation and usage of fortress-settlements in terms of architectural science is considered to be rather relevant. This research will contribute to the solution of problems of preserving and using over five hundred fortress-settlements preserved on the territory of the Republic of Armenia.

The aim of this research is to assess the potential of preservation and use of architectural heritage of fortress-settlements on the territory of the Republic of Armenia.

The research objectives are to develop tools for the assessment of potentials of preservation and use of architectural heritage of fortress-settlements in the Republic of Armenia.

The analysis and consolidation of methods and approaches to solve the problems, as well as of the positive and negative tendencies for preservation and use of Armenian fortress-settlements have been carried out.

Field research has been performed. Archive and literature materials along with design documentation and official statistical data have been studied. Methods of system and comparative analysis, as well as of mathematical statistics have been applied.

Principles for assessing the potential of the architectural heritage preservation have been developed. Based on the estimates, levels of reconstruction of the historical appearance of eighty-two fortress-settlements in Armenia's Lori Marz have been proposed.

For complete reconstruction, six fortress-settlements - Akhtala, Sanahin, Haghpat, Khachgund, Zarni Ayr, Parni Ayr - and for partial reconstruction, ten others - Lori Berd, Kayanberd, Horomayri, Khorakert, Khuchap, Nahatak, Hnevank, Sedvu, Manstev, St. Hovhannes - have been proposed.

The research has shown that the architectural heritage of the fortress-settlements of the RA Lori Marz has a positive potential for preservation.

© National Library of Armenia

To assess the potential of using the architectural heritage of the fortress-settlements, we have elaborated an investment Cadaster, in which a point-based system of various factors (data on historical appearance, the level of preservation, legal aspects, location, natural resources and infrastructure of the settlements) of investment attractiveness of the fortress-settlements has been applied, which allows to quantitatively estimate the investment rate of the fortress-settlements in the region, as well as the probability of the implementation of functions.

The ability of investment Cadaster to specify certain types of functional usage and the peculiarities of fortress-settlements is confirmed.

It is shown that the calculations of the functional usage of fortress-settlements obtained in the framework of investment Cadaster have coincided with that of the existing situation.

It is revealed that the fortress-settlements in Lori Marz possess a positive potential of use. Museum functions are the most likely to be implemented.

We have defined ten perspective fortress-settlements which are proposed to be developed: Akhtala, Kayanberd, Lori Berd, Sanahin, Haghpat, St. Hovhannes, Khachgund, Horomayr, Zarni Ayr, Parni Ayr.

For the first time, the potential of preservation of architectural heritage of fortress-settlements in Lori Marz has been assessed on the basis of Consolidated Register of Data, and the potential of usage of the architectural heritage of fortress-settlements in Lori Marz has been assessed with the help of the elaborated model of investment Cadaster.

The terms “preservation potential”, “usage potential” are proposed.

The research results can be used both at the national (Ministries of Economic Development and Investments, Culture of RA, State Tourism Committee etc.) and regional levels for elaborating tasks of architectural projects, targeted programs of different ministries and departments, educational and methodological manuals, as well as architectural design assignments for the students of specialized higher educational institutions. They can also be used in private investment programs for adaptive usage of fortress-settlements in Armenia.

The dissertation consists of an introduction, three chapters, the main conclusions, the references, and an appendix, comprising drawings, schemes, graphs, tables and illustrations (20 tablets).

© National Library of Armenia